

Α' ΕΙΣΗΓΗΣΗ
ΘΕΜΑ: " Η ΕΙΔΟΠΟΙΟΣ ΔΙΑΦΟΡΑ ΜΕΤΑΞΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ
«ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ"
ΥΠΟ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ
Κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΕΤΣΗ

Στίς 22 Ιουλίου 2007, ένα τροχαίο δυστύχημα στά περίχωρα τής Γρενόβλης, είχε κοστίσει τήν ζωή 26 ατόμων. Ἐπρόκειτο γιά μιὰ ομάδα πολωνῶν Ρωμαιοκαθολικῶν πιστῶν πού ἐπέστρεφαν ἀπό μιὰ ἐπίσκεψη στό περιώνυμο προσκύνημα τής Notre-Dame de la Salette, κτισμένο τό 1846 σέ ὄρεινή περιοχή τής Isère, στόν τόπο ὅπου, σύμφωνα μέ μιὰ παράδοση, εἶχε φανερωθεῖ ἡ Παναγία σέ δύο γάλλους βοσκούς. Ἡ ἀπειρία τοῦ ὀδηγοῦ ἀφ'ένός, καί ὁ ἐλαττωματικός ἐξοπλισμός τοῦ λεωφορείου ἀφ'έτέρου, ἦταν οἱ δύο παράγοντες πού προκάλεσαν τό μοιραῖο, σέ μιὰ ἀπότομη κατηφορική στροφή.

Τό τραγικό αὐτό περιστατικό ἔγινε γιά πολλές μέρες πρωτοσέλιδη εἶδηση στόν πολωνικό, γαλλικό καί διεθνή ἡμερήσιο Τύπο. Ἡ Πολωνική Κυβέρνηση ἐκήρυξε τριήμερο ἔθνικό πένθος, ἡ Ἐκκλησία ὀργάνωσε νεκρώσιμες ὁλονυκτίες, ἐνῶ ὁ Πρόεδρος τής Πολωνίας Lech Kaczynski μετέβη στήν Γρενόβλη προκειμένου ὅπως ἐπισκεφθεῖ καί παραμυθήσει τούς ἐπιζήσαντες, οἱ ὁποῖοι θεραπεύονταν σέ νοσοκομεῖο τής πόλεως αὐτῆς. Ἀπευθύνοντας δέ σ'αὐτούς λόγους παρηγορίας, ὁ Πρόεδρος Kaczynski δέν παρέλειπε νά προσθέσει ὅτι οἱ Πολωνικές Ἀρχές θά προέβαιναν σέ ἔρευνα σχετικά μέ τά αἷτια τοῦ δυστυχήματος, ὡς καί σέ «ἐξονυχιστικό ἔλεγχο τής φερεγγυότητος καί τής μεθόδου ἐργασίας τῶν ἐξειδικευμένων σέ προσκνηματικά ταξίδια πρακτορείων τουρισμοῦ»¹.

Ἡ τελευταία αὐτή παρατήρηση τοῦ Πολωνοῦ Προέδρου δέν ἦταν τυχαία. Ἀπεναντίας, διερμήνευε τόν φόβο τής Κυβερνήσεως καί πολλῶν ταξιδιωτικῶν γραφείων τής χώρας του, μήπως τό πολύνεκρο τραγικό αὐτό περιστατικό, σέ συνάφεια μέ παρόμοιο τροχαίο δυστύχημα πού εἶχε συμβεῖ τό 2002 στήν Ούγγαρία, θά ἐπέφερε καίριο πλήγμα στήν ἀνθοῦσα καί λίαν κερδοφόρο τουριστική βιομηχανία τής Πολωνίας.

* * * * *

¹ Célia Chauffour, *La Pologne prie et s'interroge sur la sécurité de son tourisme religieux*, στήν Ἐφημερίδα Le Monde, 24 Ιουλίου 2007

Ἄν ἐπέλεξα νά ξεκινήσω τήν ὀμιλία μου μέ τό ἀνωτέρω τραγικό συμβάν καί μέ τίς ἀντιδράσεις πού ἀκολούθησαν, εἶναι γιά νά ἐπισημάνω ἐξ ἀρχῆς ὅτι ὁ τουρισμός, ἐπί τῶν ἡμερῶν μας μετεβλήθη σέ ἕνα πολυδιάστατο παγκόσμιο φαινόμενο, μέ πολλές παραμέτρους καί μεγάλα οἰκονομικά, ἐνίοτε δέ καί πολιτικά, συμφέροντα².

Σύμφωνα μέ τήν ἄποψη τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ Ἀρχιεπισκόπου Raul Gonsalves, μέλους τοῦ Ποντιφικοῦ Συμβουλίου Ποιμαντικῆς Μεταναστῶν καί Ἀποδήμων, στήν σημερινή ἐποχή τῆς καλπάζουσας παγκοσμιοποίησεως, ὁ τουρισμός «ἀποτελεῖ μιᾶ πολυεθνική καί πολυδιάστατη βιομηχανία (*industry*), ἕνα σημαντικό στοιχεῖο τῆς κοινωνικῆς, πολιτισμικῆς, πολιτικῆς καί οἰκονομικῆς πραγματικότητος τῆς ἐποχῆς μας».³ Μιᾶ βιομηχανία πού ἀναπτύσσεται μέ ταχύτατους ρυθμούς, συγκεκριμένα δέ κατά 23% ταχύτερα ἀπό ὅποιαδήποτε ἄλλη δραστηριότητα. Βιομηχανία πού ἀπασχολεῖ, ποικιλοτρόπως καί σέ διάφορα ἐπίπεδα, ἕναν στούς κάθε ἐννέα κατοίκους τῆς γῆς, καί ἡ ὁποία ἀποφέρει τεράστια κέρδη, τά ὁποῖα τό 2005 ἀνέρχονταν ἐτησίως σέ 3.5 τρισεκατομμύρια δολλάρια! ⁴

Σύμφωνα μέ στοιχεῖα πού κοινοποιήθηκαν πρό διετίας στά πλαίσια τοῦ «Περιβαλλοντικοῦ Προγράμματος τοῦ ΟΗΕ», (United Nations Environment Programme), σήμερα 950 ἑκατομμύρια ἀνθρώπων, σέ παγκόσμια κλίμακα, πορίζονται τά πρός τό ζῆν ἀπό τόν τουρισμό, ἐνῶ οἱ πρόσοδοι ἀπό τήν ἐνασχόληση αὐτή ἀντιπροσωπεύουν τό 10.4% τοῦ κατά κεφαλήν εισοδήματος, σέ παγκόσμια πάντοτε κλίμακα⁵. Σημειωθήτω ὅτι τό 2006, τήν Εὐρώπη μόνον, ἐπισκέφθηκαν 463 ἑκατομμύρια περιηγητῶν, παρουσιάζοντας αὐξηση κατά 16.5% σέ σχέση μέ τό 2002! Οἱ χῶρες πού φιλοξένησαν τόν μεγαλύτερο ἀριθμό τουριστῶν ἦταν ἡ Γαλλία (77 ἑκατ.), ἡ Ἰσπανία (56 ἑκατ.), ἡ Ἰταλία (37.5 ἑκατ.), τό Ἡνωμένο Βασίλειο (30.5

² Ὑπάρχουν π.χ. ἐνδείξεις ὅτι ἡ ἀτυχῆς ἀπόφαση τῶν Ἰορδανικῶν Ἀρχῶν στίς ἀρχές τοῦ 2007 νά ἄρουν, γιά κάποιον διάστημα, τήν ἀναγνώριση τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ὠφείλετο στίς ἐπιφυλάξεις τοῦ Πατριάρχου γιά τά σχέδια διαφόρων ἰορδανικῶν φορέων ὅπως δημιουργήσουν, μέ ρωσσικά κεφάλαια, ἕνα τεράστιο τουριστικό συγκρότημα καί Ἰ.Ναό στήν ἀνατολική ὄχθη τοῦ Ἰορδάνου, ὡς ἀντίπαλο δέος στό γνωστό προσκύνημα τῆς Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας, πού κεῖται στό κατά παράδοσιν σημεῖο τῆς Βαπτίσεως τοῦ Κυρίου, καί τό ὁποῖο βρίσκεται στήν ὑπό Ἰσραηλινή κατοχή δυτική ὄχθη τοῦ Ἰορδάνου Ποταμοῦ.

³ Raul Nicolau Gonsalves, *New horizons for the Pastoral Care of Tourism*, ἐν *Perspectives in Tourism, Spirituality in Tourism*, no. 2, σελ. 22

⁴ Antony Rogers, *Bringing People Together for Just Peace-Challenges to Tourism in the 21 Century*, ὅπ.π. σελ. 7

⁵ UNEP Global Civil Society Forum, UNEP/GCSF/5

έκατ.) καί ἡ Γερμανία (22 έκατ.)⁶, ἐνῶ σύμφωνα μέ στατιστικές τοῦ «Συνδέσμου Ἑλληνικῶν Τουριστικῶν Ἐπιχειρήσεων» πού κοινοποιήθηκαν τόν Ἰούλιο τοῦ 2007, ὁ ἀριθμός τῶν ἀλλοδαπῶν τουριστῶν οἱ ὅποιοι εἶχαν ἐπισκεφθεῖ τήν Ἑλλάδα τό 2006, ἀνερχόταν σέ 14.4 ἑκατομμύρια⁷, ἐνῶ στό πρῶτο ὀκτάμηνο (Ἰανουάριος-Αὔγουστος) τοῦ λήγοντος ἔτους 2008, οἱ διεθνεῖς ἀφίξεις στά κυριώτερα ἀεροδρόμια ἀνέρχονταν σέ 8.5 περίπου ἑκατομμύρια⁸.

Καθίσταται λοιπόν σαφές ὅτι ὁ τουρισμός διαδραματίζει πλέον ἕνα καθοριστικό ρόλο στήν ὅλη οἰκονομική ἀνάπτυξη μιᾶς κοινωνίας, μιά καί ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπιβάλλει τήν βελτίωση τῶν ὑποδομῶν, συντελεῖ στήν ἀνθηση τοῦ ἐμπορίου, ἐνθαρρύνει τήν ποιοτική παραγωγή τῆς τοπικῆς χειροτεχνίας καί, τό κυριώτερο, ἀπασχολεῖ κόσμο καί γίνεται ἀφορμή δημιουργίας νέων θέσεων ἐργασίας, πού συμβάλλουν μέγάλως στήν ἀνοδο τοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν κατοίκων μιᾶς περιοχῆς. Ὡς πρὸς τό σημεῖο αὐτό δέν θά μᾶς διαψεύσουν βέβαια οἱ κάτοικοι τῆς Πάφου, τῆς Γερμασόγιας, τοῦ Παραλιμνίου ἢ τῆς Ἁγίας Νάπας! (Ὅταν λίγο πρὶν τήν εἰσβολή ἐπισκέφθηκα τό (1973) τήν Ἁγία Νάπα, δέν ὑπῆρχε σχεδόν τίποτα, ἐκτός ἀπό τό Μοναστήρι, ἕνα-δυό οἰκήματα, καί μιά ὑποτυπώδη ψαροταβέρνα στήν παραλία!!)

* * * * *

Ὁ ὅρος *tourism*-«τουρισμός», (δηλ. αὐτό πού λέμε «περιήγηση» στήν ἑλληνική γλῶσσα), χρησιμοποιήθηκε γιά πρώτη φορά τό 1937 ἀπό τήν *Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν*, τήν προκάτοχο τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἡνωμένων Ἐθνῶν (ΟΗΕ), προκειμένου ὅπως χαρακτηρισθοῦν ἐκεῖνοι πού ἀποδημοῦσαν πρὸς ξένους τόπους γιά ἕνα διάστημα περισσότερο τῶν 24 ὡρῶν⁹. Ὑπό τήν ἔννοια αὐτή, δέν θά ἦταν ὑπερβολή νά λεχθεῖ ὅτι οἱ πρῶτοι «περιηγηταί»-«τουρίστες» ὑπῆρξαν ἀναμφίβολα οἱ χριστιανοί, δοθέντος ὅτι ἡ ἀποδημία γιά προσκύνημα σέ χώρους ἱερούς, κυρίως στούς Ἁγίους Τόπους, ἦταν σύνηθες φαινόμενο ἤδη ἀπό τούς χρόνους τῆς πρωτογενοῦς Ἐκκλησίας. Τό «Ὀδοιπορικό» τῆς μοναχῆς Αἰθερίας πού περιγράφει τίς διατριβές της στό Σινᾶ, στήν Παλαιστίνη καί τήν Ἀντιόχεια, δίνει μιά σαφή ἰδέα περί τῆς εὐλαβοῦς αὐτῆς συνήθειας τῶν χριστιανῶν τῶν πρώτων αἰώνων¹⁰. Ἀλλά καί τά «Γεροντικά» καί πολλά ἄλλα ἀγιοπατερικά βιβλία μιλοῦν «γιά τίς εὐλογημένες περιηγήσεις τῶν

⁶ European Tourist Attractions Market Assessment 2007, στό <http://www.researchandmarkets.com/reports/451138>

⁷ <http://www.sete.gr/conferences>.

⁸ <http://www.sete.gr>, δελτίο 8/9/2008

⁹ Ron O' Grady, *The Threat of Tourism-Challenge to the Church*, WCC Publications, Geneva, 2006, p. 75

¹⁰ Βλ. Αἰθερίας Ὀδοιπορικόν, ἐκδ. «Τῆνος».

Χριστιανῶν σέ Μοναστήρια καί ἐρημητήρια μέ μοναδικό σκοπό τήν πνευματική τους κατάρτησι καί τήν σωματική καί –κυρίως– τήν ψυχική τους ὑγεία»¹¹.

Ὡστόσο, πρέπει νά ὑπομνησθεῖ ὅτι ἡ «προσκυνηματική ἀποδημία» δέν εἶναι ἴδιον τοῦ Χριστιανισμοῦ μόνον. Διότι καί οἱ πιστοί πολλῶν ἄλλων γνωστῶν θρησκευμάτων, ἀναλαμβάνουν κοπιώδεις ἀποδημίες γιά νά ἐπισκεφθοῦν τά ἱερά προσκυνήματα τῆς θρησκείας τους. Ὅπως λ.χ. οἱ Ἰνδουῖσται στό Benares τῶν Ἰνδιῶν, οἱ βουδδισται στό Angkor τῆς Καμπότζης, οἱ μουσουλμάνοι στήν Μέκκα. (Καί νά μή λησμονεῖται ὅτι ἡ «ἱερά ἀποδημία», τό γνωστό «χατζιλίκι» στή Μέκκα, εἶναι ἕνας ἀπό τούς πέντε πυλῶνες ἐπί τοῦ ὁποίου στηρίζεται ὁ «Οἶκος τοῦ Ἰσλάμ»).

Ἡ ἀποδημία γιά λόγους ἀναψυχῆς, γιά αὐτό δηλαδή πού ἀποκαλοῦμε πλέον «τουρισμό», εἶναι σχετικά πρόσφατο φαινόμενο. Ἄρχισε νά ἐμφανίζεται, κάπως δειλά, περί τά μέσα τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ἀναπτύχθηκε στίς ἀρχές τοῦ 20^{ου} αἰῶνος μέ τήν ναυπήγηση πολυτελῶν ὑπερωκεανίων καί τήν ἀνέλιξη τοῦ διεθνοῦς σιδηροδρομικοῦ δικτύου, καί κορυφώθηκε, ἐκδημοκρατιζόμενο, κατά τό δεύτερο ἥμισυ τοῦ ἰδίου αἰῶνος, μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς ἀεροναυτικῆς βιομηχανίας καί τήν ἀεροπορική σύνδεση σχεδόν ὅλων, ἀκόμη καί τῶν πιό ἀπομακρυσμένων, χωρῶν τῆς ὑψηλίου. Καί ἀκριβῶς, μέσα σ' αὐτά τά πλαίσια τῆς παγκόσμιας τουριστικῆς δραστηριότητος, ἀναπτύχθηκε τελευταίως, μέ ταχύτατους μάλιστα ρυθμούς, καί ὁ λεγόμενος «θρησκευτικός τουρισμός», γιά τόν ὁποῖο σήμερα γίνεται εὐρύτατα λόγος, ἐδῶ στήν Ὁρθόδοξη Κύπρο, στήν Ἑλλάδα, τήν Ρουμανία, τήν Ρωσσία, ὅπου μάλιστα σέ λίγες μέρες (17 Δεκεμβρίου) θά συνέλθει τό 5^ο «Πανευρωπαϊκό-Πανορθόδοξο Συνέδριο Προσκυνηματικοῦ Τουρισμοῦ».

Στήν ἀνάπτυξη τοῦ «Θρησκευτικοῦ Τουρισμοῦ» συνετέλεσαν πολλοί παράγοντες. Ὅπως λ.χ. ἡ λογοτεχνία μέ διάφορα ἱστορικοῦ περιεχομένου μυθιστορήματα καί ταξιδιωτικές ἀναμνήσεις· τά εὐρείας κυκλοφορίας, καί ἐξειδικευμένα στήν προβολή ἀξιοθέατων τόπων καί μνημείων, περιοδικά, (ὅπως τό GEO, τό ANIMAN, ἢ τό National Geographic Magazine)· ἡ κινηματογραφική βιομηχανία, πού ὄχι σπάνια ἐπιλέγει ἱστορικά, χριστιανικά καί μή, μνημεῖα ὡς σκηνικό γιά τό «γύρισμα» μιᾶς ταινίας· ἡ τηλεόραση μέ διάφορα documentaires ἀρχαιολογικοῦ ἢ πολιτισμικοῦ ἐνδιαφέροντος· τελευταίως δέ καί τό Διαδίκτυο. Χάρις λοιπόν στούς παράγοντας αὐτούς, ἄγνωστα μέχρι ἐσχάτων χριστιανικά μνημεῖα ἢ περιοχές τοῦ κόσμου, ἄρχισαν πλέον νά

¹¹ Ἀρχιμανδρίτου Δοσιθέου, *Ὁδηγός Ὁρθόδοξου Προσκυνητοῦ*, ἐκδ. Δ', Ἰ. Μονή Παναγίας Τατάρωνης, σελ. 30

μπαίνουν στον παγκόσμιο τουριστικό χάρτη, ως προορισμοί μείζονος «θρησκευτικού ενδιαφέροντος».

Παράδειγμα, ή Rosslyn Chapel, ένας κομψός Αγγλικανικός Ναός του 15^{ου} αιώνα στα περίχωρα του Έδιμβούργου, που βρισκόταν στο επίκεντρο της πλοκής του γνωστού και πολύκροτου μυθιστορήματος του Dan Brown *“Da Vinci Code”* και της ομώνυμης ταινίας. Ο όποιος Ναός, ενώ στερείται πληρώματος όσάκις τελούνται. Ακολουθίες, (λόγω της έκκοσμηκεύσεως της κοινωνίας), σέ εκτός θρησκευτικῶν ἐκδηλώσεων ὤρες, κατακλύζεται ἀπό τουρίστες, οἱ ὅποιοι τόν ἐπισκέπτονται ἀπλῶς γιά νά δουν τόν χῶρο (ἢ ἂν θέλετε τό «σκηνικό-ντεκόρ») ὅπου ἐκτυλισσόταν ἡ ὑπόθεση τοῦ ἐν λόγῳ ἀμφιλεγόμενου μυθιστορήματος¹². Σήμερα, ὁ ἱστορικός αὐτός Ναός ἀπέβη ὁ δημοφιλέστερος τουριστικός προορισμός τῆς Σκωτίας.

Ἄλλο παράδειγμα, ἡ Medjugorje. Μιά πολίχνη τῆς Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, ἡ ὁποία σέ λίγα χρόνια εἶχε μιά καταπληκτική οικονομική ἀνάπτυξη, ἔπειτα ἀπό μιά πληροφορία πού εἶχε διοχετεύσει μέσω Διαδικτύου ἕνας Φραγκισκανός ἱερομόναχος, ὁ Slavko Barbaric, καί σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἡ Παναγία εἶχε φανερωθεῖ τόν Ἰούνιο τοῦ 1981 σέ ἕξι παιδιά τοῦ χωριοῦ, δίνοντας, μέσω αὐτῶν, μηνύματα εἰρήνης καί ἀγάπης στόν κόσμο. Ἐκτοτε, ἡ μικρή αὐτή κωμόπολις, δέχεται μυριάδες «προσκυνητῶν», πού προέρχονται ἀπό παρα-εκκλησιαστικές ὀργανώσεις καί «χαρισματικά κινήματα», κυρίως τῆς Ἰταλίας, τῆς Αὐστρίας καί τῆς Γερμανίας, καί σήμερα τείνει νά ἐξελιχθεῖ σέ «Λούρδη τῶν Βαλκανίων»¹³. Καί τοῦτο, παρά τήν ἀπαγόρευση τοῦ Βατικανοῦ¹⁴, καί τίς σοβαρές ἐπιφυλάξεις τοῦ τοπικοῦ Ἐπισκόπου Ratko Peric.

* * * * *

Ἀναζητῶντας ὑλικό γιά τήν ἐκπόνηση τῆς ὁμιλίας αὐτῆς, βρῆκα στό Διαδίκτυο οὐκ ὀλίγα ἐνδιαφέροντα κείμενα σχετικά μέ προσπάθειες διαφόρων, ἐπισήμων καί μή, φορέων τῆς Ἑλλάδας καί τῆς Κύπρου, οἱ

¹² Andrew Duff, *Churches and Tourism*, <http://www.churchesandtourismassociation.info>

¹³ Κατά πληροφορία τοῦ κροατικοῦ ἰδρύματος “Svetiste Kraljice Mira” - «Προσκύνημα τῆς Βασιλίσσης τῆς Εἰρήνης», σέ εἴκοσι ἑκατομμύρια ἐνέρχονται ἐκεῖνοι πού σέ μερικά χρόνια ἐπισκέφθηκαν τήν κωμόπολι αὐτή. Βλ. Apparitions de la Vierge Marie Medjugorje, ἐν <http://www.kroatien-ferien.com>. Πρβλ. καί «Σέ ἄνοδο ὁ Θρησκευτικός τουρισμός», στήν ἐφημερίδα *Ναυτεμπορική*, 22/6/2007

¹⁴ Ὁ Καρδιανάλιος Ratzinger, καί σήμερα Πάπας Βενέδικτος 13^{ος}, εἶχε τότε χαρακτηρίσει τό φαινόμενο τῆς Medjugorje ὡς «ἀπλό ἐφεύρημα». Βλ. Rémi Fontaine, *Le cas Medjugorje*, Présent, 24 juin 2006

όποιες στόχευαν στην ανάπτυξη του τουρισμού, μάλιστα δέ του θρησκευτικού τουρισμού, στίς δυό αυτές αδελφές χώρες.

Ένα από αυτά, αφορούσε σέ κάποιο συνέδριο τό όποιο είχε συνέλθει υπό τήν αιγίδα του Υπουργείου Τουριστικής Αναπτύξεως τής Ελλάδος, μέ σκοπό τήν ανταλλαγή απόψεων σχετικά μέ τίς «Δυνατότητες ανάπτυξης του Θρησκευτικού Τουρισμού στην Φωκίδα».

Ο εισηγητής του θέματος, αφού πρώτα μιλούσε για τό ενδιαφέρον τής Πολιτείας καί τής Εκκλησίας για τόν προσκυνηματικό τουρισμό, όπως καί για τίς προσπάθειές τους νά διαμορφωθεί ένα θεσμικό πλαίσιο προωθήσεως του Θρησκευτικού Τουρισμού σέ μιά χώρα όπως ή Ελλάδα, μέ πληθύν χριστιανικῶν προσκυνημάτων καί ιστορικῶν Μονῶν, στην συνέχεια υπογράμμισε, χωρίς περιστροφές, ότι «βασικός στόχος» του ἐγχειρήματος ήταν νά ἐξελιχθεί ή Ελλάδα «σέ πόλο ἑλξης τουριστῶν», μιά καί τό εἶδος αὐτό τουρισμοῦ, του θρησκευτικοῦ δηλ. τουρισμοῦ, «θά παίξει καθοριστικό ρόλο στην περαιτέρω ανάπτυξη του τόπου μας». Προχωρώντας δέ περαιτέρω, πρότεινε καί σειρά ὅλη πρακτικῆς φύσεως μέτρων για τήν εὐώδοση του ἐγχειρήματος. Τά μέτρα αὐτά, μεταξύ ἄλλων, ἦταν ή «ἀποκατάσταση τῶν προσκυνημάτων καί τῶν ιστορικῶν Μονῶν στό πλαίσιο τῆς πολιτιστικῆς καί τουριστικῆς ἀνάπτυξης», ή ἔκδοση «Προσκυνηματικοῦ Ὁδηγοῦ» μέ περιληπτικές πληροφορίες περί ὅλων τῶν προσκυνήματων τῆς Ελλάδος, ή ὀργάνωση «ἐμποροπανηγύρεων», «παζαριῶν» καί «παραδοσιακῶν γλεντιῶν» σέ πλατεῖες χωριῶν, οἱ προσαρμογές τῶν ξενοδοχειακῶν μονάδων καί ἐστιατορίων στίς «ἰδιαίτερες ἀπαιτήσεις του θρησκευτικοῦ τουρισμοῦ», καί τέλος ή ἀνέγερση ἑνός Πανελληνίου Ἱεροῦ Καθιδρύματος «πού θά βοηθοῦσε στην ἀνάπτυξη τῆς περιοχῆς μέ τήν ἀξιοποίηση του Θρησκευτικοῦ καί Προσκυνηματικοῦ Περιηγητισμοῦ, του μοναδικοῦ Τουρισμοῦ πού ποτέ δέν πρόκειται νά ἐκλείψει, ἀλλά ἀντίθετα πρός τά ἄλλα εἶδη, παρουσιάζει πάντα ὅλο καί περισσότερο ἀνοδικές τάσεις»¹⁵.

Έτερο κείμενο ἀναφερόταν σ'ένα διεθνές συμπόσιο μέ θέμα τόν «Πολιτιστικό Τουρισμό», τό όποιο θά συνερχόταν τόν Νοέμβριο του 2006 μέσα στά πλαίσια τῆς ἐκδηλώσεως «Φιλοξενία 2006», υπό τήν αιγίδα τῆς HELEXPO (του ἐπισήμου αὐτοῦ φορέως διοργανώσεως ἐκθέσεων στην Ελλάδα) καί του «Αλεξάνδρειου Τεχνολογικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ἰδρύματος Θεσσαλονίκης».

Στό ἐνημερωτικό αὐτό κείμενο, οἱ διοργανωταί τῆς ὡς ἄνω ἐκδηλώσεως, αφού πρώτα παρέθεταν στοιχεῖα σχετικά μέ τίς ἐνέργειες

¹⁵ <http://www.panagia-galaxa.gr/tourismos.html>

τῆς Πολιτείας καί τῶν τουριστικῶν φορέων νά διαφοροποιήσουν τήν τουριστική προσφορά στήν Ἑλλάδα, παρατηροῦσαν ὅτι «ὁ πολιτιστικός τουρισμός εἶναι, ἴσως, ἡ σπουδαιότερη μορφή ἐναλλακτικοῦ τουρισμοῦ, ἰδίως γιά τήν Ἑλλάδα, χώρα μέ ἀπαραμίλλα ἀνταγωνιστικά πλεονεκτήματα στή βάση τῶν πόρων πού στηρίζουν τήν τουριστική οἰκονομία»¹⁶. Ἐπειτα δέ ἀπό τήν γενική αὐτή τοποθέτηση, οἱ ὑπεύθυνοι τοῦ Συμποσίου παρουσίαζαν μιὰ δέσμη «εἰδικῶν μορφῶν πολιτιστικοῦ τουρισμοῦ», ὅπου συμπεριλαμβάνονταν, μεταξύ ἄλλων, οἱ «ἀθλητικές ἀναμετρήσεις», ὁ «γαστρονομικός τουρισμός», περίπατοι σέ «δρόμους κρασιοῦ», ἐπισκέψεις σέ μουσεῖα καί ἐθνικά πάρκα, «φεστιβάλ», «συνάξεις-ἀνταμώματα», «ἐκθέσεις», «συνέδρια», δίπλα δέ στίς εἰδικές αὐτές κατηγορίες εὑρίσκε κάποια θέση καί ὁ «θρησκευτικός τουρισμός»!!¹⁷

Ἐνα τρίτο κείμενο ἦταν μιὰ ὁμιλία τῆς (τότε) Ὑπουργοῦ Τουρισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, πού εἶχε γίνει τόν Ὀκτώβριο τοῦ 2006 σά πλαίσια τοῦ 5^{ου} Συνεδρίου τοῦ «Συνδέσμου Ἑλληνικῶν Τουριστικῶν Ἐπιχειρήσεων», καί ὁποῖο ἦταν ἀφιερωμένο στόν «Τουρισμό καί τήν Ἀνάπτυξη».

Παρουσιάζοντας τό Κυβερνητικό πρόγραμμα ὅσον ἀφορᾷ στόν ἐμπλουτισμό τῆς τουριστικῆς προσφορᾶς στήν Ἑλλάδα, καί ἀφοῦ παρατηροῦσε ὅτι «ἡ διαφοροποίηση τοῦ τουριστικοῦ προϊόντος εἶναι τό κλειδί τῆς βιώσιμης, ταχύρυθμης καί μακροπρόθεσμης τουριστικῆς ἀνάπτυξης», ἡ Ὑπουργός μιλοῦσε περί τῶν μέτρων πού ἐλαμβάνοντο ἀρμοδίως γιά νά προωθηθοῦν «νέες μορφές ἐναλλακτικοῦ τουρισμοῦ πού δέν καλύπτονται ἀπό τόν ἀναπτυξιακό νόμο» τῆς Ἑλλάδος, καί προέβαλλε ὡς πρότυπα ἐναλλακτικοῦ τουρισμοῦ τήν «γαστρονομία», τόν «θαλάσσιο», τόν «ἀναρριχητικό», τόν «καταδυτικό», τόν «ἀθλητικό» τουρισμό, σὺν αὐτοῖς δέ καί τόν «θρησκευτικό τουρισμό»¹⁸. Πρᾶγμα τό ὁποῖο ἐπιβεβαίωνε καί σέ συνέντευξή της στό ρωσικό περιοδικό «Ἑλλάδα»¹⁹ τόν Μάιο τοῦ 2007, ὅπου μιλῶντας γιά τίς προσπάθειες τοῦ Κράτους νά ἐμπλουτισθεῖ τό «τουριστικό προϊόν» (sic) τῆς Ἑλλάδος, τόνιζε ὅτι «στό πλαίσιο αὐτό προωθοῦμε τήν ἀνάπτυξη ὄλων τῶν νέων μορφῶν τουρισμοῦ: τόν ἱαματικό, τόν πολιτιστικό, τόν περιηγητικό, τόν χιονοδρομικό, τόν θάλασσιο, τόν συνεδριακό, τόν προσκυνηματικό, τόν γαστρονομικό, τόν ἀθλητικό, τόν τουρισμό τῶν πόλεων»²⁰. Νά σημειωθεῖ ὅτι τό διμηνιαῖο αὐτό περιοδικό ἐκδίδεται στή Μόσχα σέ συνεργασία μέ τό «Ἑλληνο-Ρωσικό Ἐμπορικό

¹⁶ Διεθνές Συμπόσιο γιά τόν Πολιτιστικό Τουρισμό 16-19/11/2006, βλ. <http://www.helexpo.gr/portal>. Event item.

¹⁷ ὅπ.π.

¹⁸ Βλ. www.seteconferences.com/ 5th Conferencespeaches

¹⁹ Βλ. www.traveldailynews.gr/new.asp

²⁰ <http://www.greece.ru/gr/cult>

Ἐπιμελητήριο» καί στοχεύει στήν προώθηση στήν Ρωσσία τῶν ἑλληνικῶν καί κυπριακῶν τουριστικῶν ὑπηρεσιῶν, ἔχει δέ τήν στήριξη πολλῶν ἀρμοδίων φορέων τῆς Ἑλλάδας (ΥΠΕΞ, ΕΟΤ) καί τῆς Ρωσσίας, τοῦ Δημάρχου Μόσχας, ὅπως εἶχε τήν ὑποστήριξη καί τοῦ μακαριστοῦ Πατριάρχου Μόσχας Ἀλεξίου β'.

Στά ἴδια μήκη κύματος μέ τήν Ἑλλάδα βρίσκεται καί ἡ Κύπρος, ὅσον ἀφορᾷ στήν προώθηση τοῦ θρησκευτικοῦ ἢ προσκυνηματικοῦ τουρισμοῦ. Ἔτσι, διαπιστώνουμε ὅτι ὁ «θρησκευτικός τουρισμός», μαζί μέ διάφορα ἄλλα «τουριστικά προϊόντα», ἀποτελεῖ ἓνα ἀπό τά κυριώτερα τμήματα τῆς τουριστικῆς «ἀγορᾶς» τῆς Κύπρου, πού περιλαμβάνει τόν «συνεδριακό», τόν «μαθητικό καί φοιτητικό», τόν «ἐπαγγελματικό καί ἐπιχειρηματικό», τόν «κοινωνικό» τουρισμό, ὡς καί τόν «τουρισμό τῆς τρίτης ἡλικίας»²¹.

Ὅπως εἶχε τονισθεῖ στό «Πρῶτο Διεθνές Συνέδριο γιά τόν Θρησκευτικό Τουρισμό», πού εἶχε συνέλθει πρό διετίας στήν Λευκωσία, ἡ Κύπρος, «ἀνά τούς αἰῶνες συγκέντρωσε σωρεία σημαντικῶν κειμηλίων, παμπάλαιων εἰκόνων, τοιχογραφιῶν καί χτισμάτων» καί «εἶχε τήν τύχη νά προικοδοτηθεῖ μέ ἰδαίτερα ἀξιόλογα μνημεῖα μιᾶς ἄλλης σημαντικῆς θρησκείας, τοῦ Μουσουλμανισμοῦ». Ὡς ἐκ τούτου, τονιζόταν στό Συνέδριο, ἡ προώθηση τῶν «θρησκευτικῶν περιηγήσεων» (sic) ἀποτελοῦν «πρόκληση», καί παρέχουν δυνατότητες ἀναδείξεως τῆς θρησκευτικῆς κληρονομιάς τῆς Κύπρου, «στά πλαίσια τῶν πολιτιστικῶν διαδρομῶν πού ἀναδεικνύουν τήν πολιτιστική κληρονομιά τῶν λαῶν»²².

Καθώς γνωρίζετε ἐνδεχομένως, τόν σχεδιασμό Θρησκευτικῶν Διαδρομῶν στήν Κύπρο ἔχει ἀναλάβει ὁ Κυπριακός Ὄργανισμός Τουρισμοῦ (ΚΟΤ), σέ συνεργασία μέ τό Εὐρωπαϊκό Ταμεῖο Περιφερειακῆς Ἀνάπτυξης, τό ὁποῖο χρηματοδοτεῖ τό ὅλον ἐγχείρημα κατά 50%. Ἐκεῖνο ὅμως πού ἔχει ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι, ὁ σχεδιασμός τῶν «θρησκευτικῶν περιηγήσεων» δέν θά λειτουργήσει αὐτόνομα, ἀλλά «συμπληρωματικά καί σέ συνέργεια μέ ἄλλα ἐξειδικευμένα προϊόντα, ὅπως π.χ. Μονοπάτια τῆς Φύσης, Δρόμοι Κρασιοῦ, Πολιτιστική Διαδρομή Κύπριδα Ἀφροδίτη, συμβάλλοντας στήν στήριξη τῆς τουριστικῆς δραστηριότητας καθῶς καί στή διασφάλιση τῆς ἀειφόρου καί βιώσιμης ἀνάπτυξης τῆς ὑπαίθρου τῆς Κύπρου»²³.

²¹ Βλ. Ἡ Ἑλληνική Τουριστική Ἀγορά γιά τήν Κύπρο. Στό <http://www.cyprustradecenter.gr/files/Cyprus-greece-commercial-relations-annex-4,ht>

²² Βλ. «Στοιχίμα γιά τήν Κύπρο ἢ ἀνάπτυξη θρησκευτικοῦ τουρισμοῦ. Στό http://www.traveldailynews.gr/new.asp?newid=33225&subcategory_id=30

²³ Βλ. «Ἀνάπτυξη τοῦ Θρησκευτικοῦ Τουρισμοῦ στήν Κύπρο». Ὁπ. π., 34532

Διεξερχόμενος κανείς τά ως ἄνω κείμενα, ἀλλά καί πολλά ἄλλα σχετικά γραπτά, δέν μπορεῖ παρά νά ἐκφράσει χαρά καί ἱκανοποίηση γιά τίς προσπάθειες πού καταβάλλονται προκειμένου ὅπως ἕνας τόπος, προικισμένος μέ μοναδικές φυσικές καλλονές καί ἀνεκτίμητης ἀξίας μνημεῖα, ὅπως ἡ Κύπρος, ἡ Ἑλλάδα, ἡ Ρωσσία, ἡ Γεωργία, ἡ Οὐκρανία, ἡ Ρουμανική Μολδαβία, ἀποκτήσει μιά ἄξια τοῦ ὀνόματος καί τῆς ἱστορίας τῆς τουριστική ὑποδομή, πού θά εἶναι ἀναπόσπαστο μέρος τῆς προσπάθειας γιά μιά μακροπρόθεσμη καί βιώσιμη ἀνάπτυξη τῆς χώρας.

Ὡστόσο, δέν μπορεῖ νά ἀποκρύψει κανείς καί κάποιο ἐρεθισμό ὅταν διαπιστώνει ὅτι ἕνας πανάρχαιος ἱερός θεσμός τῆς Ἐκκλησίας ὅπως τό «προσκύνημα», ἐκλαμβάνεται ἀπλῶς ὡς ἕνα «τουριστικό προϊόν», ὡς «πραμάτεια», ὡς ἕνας ἀπό τούς παντοειδεῖς οἰκονομικούς παράγοντας πού ἀναμένεται νά συμβάλει καί αὐτός στήν ἀνάπτυξη καί τήν εὐημερία ἑνός τόπου. Καί βεβαίως ἐνοχλεῖται, βλέποντας ὅτι οἱ περί τόν τουρισμόν ἀσχολούμενοι, ἀδυνατοῦν νά διακρίνουν τήν εἰδοποιό διαφορά πού ὑπάρχει μεταξύ «τουρισμοῦ» καί «προσκυνηματος». Δηλ. μεταξύ αὐτοῦ πού κατά κύριο λόγο στοχεύει στήν ἀναψυχή τοῦ τουρίστα, καί ἐκεῖνου πού ἔχει μιά πνευματική διάσταση καί ἀποσκοπεῖ ὄχι στήν «ἀναψυχή», ἀλλά στήν «ψυχική ἀνάταση» καί τήν ἐν Κυρίῳ αὔξηση τῶν προσκυνητῶν.

* * * * *

Ὅπως ἔγινε ἤδη λόγος, ἡ ἔνταξη τοῦ «θρησκευτικοῦ τουρισμοῦ», μέσα στά εὐρύτερα πλαίσια τῆς τουριστικῆς καί ἀναπτυξιακῆς πολιτικῆς μιᾶς χώρας, εἶναι πλέον σύνηθες φαινόμενο σέ ὅλα τά μήκη καί πλάτη τῆς ὑφῆλιου. Δέν εἶναι δέ τυχαῖο ὅτι καί στήν γειτονική Τουρκία, ὅπου, μετά τόν Μικρασιατικό ξερριζωμό καί τήν Συνθήκη τῆς Λωζάννης τό 1923, ἦταν ἀδιανόητο νά πραγματοποιηθεῖ μιά Ὁρθόδοξη λατρευτική Σύναξη στήν Ἀνατολία, σήμερα, ἐπίσημοι κρατικοί φορεῖς, ὅπως τό Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καί Τουρισμοῦ, ἡ Διεύθυνση Θρησκευτικῶν Ὑποθέσεων, οἱ Δημοτικές Ἀρχές τῆς Καππαδοκίας, τῆς Ἰωνίας, τῆς Λυκίας, τῆς Βιθυνίας ἢ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἐνθαρρύνουν πλέον τά Ὁρθόδοξα προσκυνηματικά ταξίδια, ἀνοίγοντας διάπλατα τίς πύλες ἀλειτούργητων μέχρι ἐσχάτων, καί σέ πολλές περιπτώσεις ἐρειπωμένων, Ναῶν μας. Καί τοῦτο, παρά τίς κατά διαστήματα δυναμικές ἀντιρροήσεις ὠρισμένων ἀκραίων ἐθνικιστικῶν στοιχείων.

Ἡ ἐξέλιξη αὐτή μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὡς μιά χειρονομία καλῆς θελήσεως τῶν Ἀρχῶν τῆς Τουρκίας στήν προσπάθεια ἐξομαλύνσεως τῶν σχέσεων τῆς μέ τήν Ἑλλάδα. Καί ὄντως εἶναι μιά εὐπρόσδεκτη χειρονομία πού ὅπωςδήποτε συντελεῖ στήν προσέγγιση τῶν λαῶν τῶν δύο χωρῶν. Ὡστόσο, πρέπει νά ὁμολογηθεῖ ὅτι, σέ περιφερειακό τουλάχιστον ἐπίπεδο,

τά οικονομικά ωφέλη της Τουρκίας από τις επισκέψεις χιλιάδων προσκυνητῶν τόσο από τήν Ἑλλάδα, ὅσο καί από τήν ἑλληνική διασπορά στίς προγονικές ἐστίες, στίς ρίζες τοῦ γένους, δέν εἶναι διόλου εὐκαταφρόνητα.

Πρέπει ὁμως νά ὑπογραμμισθεῖ ὅτι, ἂν κρατικοί, δημοτικοί καί τουριστικοί φορεῖς τῆς γειτονικῆς χώρας, δίνουν ἔμφαση κυρίως, (ἂν ὄχι ἀποκλειστικά), στό πολιτικο-οικονομικό σκέλος τοῦ Θρησκευτικοῦ Τουρισμοῦ, ὁ Παναγιώτατος Οἰκουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαῖος, πού ἐδῶ καί 15 χρόνια ἡγεῖται τῶν προσκυνημάτων ἀνά τήν Μικρά Ἀσία, δίνει μιά ἄλλη ἔμφαση, καί τοποθετεῖ μέσα στό σωστό ἐκκλησιαστικό, πνευματικό καί ποιμαντικό του πλαίσιο, τό ἐπ'ἐσχάτων ἀναβιωθέν πανάρχαιο εὐλαβές ἔθος τοῦ «προσκυνηματικῶς ἀποδημεῖν».

Ἔτσι, μιλῶντας κατά τήν διάρκεια Ἑσπερινοῦ στόν Ἱερό Ναό τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου τῆς Μαλακοπῆς (Καππαδοκίας) τόν Ἰούλιο τοῦ 2005, ὁ Πατριάρχης Βαρθολομαῖος, ἀπευθυνόμενος σέ ὄμιλο προσκυνητῶν πού τόν εἶχαν συνοδεύσει, ρωτοῦσε: «Ποῖον εἶναι τό κινοῦν αἴτιον τῶν ἐπισκέψεων μας (στήν Καππαδοκία); Μία εὐλαβῆς ἰδιοτροπία ἢ ἔστω μία καλή προσκυνηματική συνήθεια;» Καί ἔδινε τήν ἀπάντηση. Εὐρισκόμεθα ἐδῶ στήν Καππαδοκία, ἔλεγε, διότι ὁ τόπος αὐτός «ἐκπέμπει ἀγιότητα, ὁσιότητα, μαρτυρικότητα, εὐαγγελικότητα». Καί συνέχιζε, τονίζοντας μέ ἔμφαση, ὅτι «ἐρχόμεθα καί θά ἐπανερχόμεθα ὡς πεινῶντες καί διψῶντες νά πίνωμεν καί τρώγωμεν ἐν Θεῖαις Λειτουργίαις τό Σῶμα καί τό Αἷμα τοῦ Κυρίου ἐδῶ ὅπου λειτουργικῶς ζῶντες ἐβίωσαν οἱ Καππαδοκαί Ὁρθόδοξοι..., ἐρχόμεθα καί θά ἐρχόμεθα διά νά ἐπαναβαπτίζόμεθα εἰς τό προσευχητικόν κλίμα τό ὁποῖον περιρρέει τόν ὅλον ὑποβλητικόν χῶρον..., ἐρχόμεθα καί θά ἐρχόμεθα πάλιν, διότι αἰσθανόμεθα ἐνταῦθα πληρέστερον τό μυστήριον τῆς ἐν Χριστῷ ἀγιότητος καί τῆς πραγματικότητος τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἐνός μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, εἰς τό ὁποῖον συμμετέχουν οἱ πρό ἡμῶν, οἱ σύγχρονοι ἡμῶν καί ὅσοι μετὰ ἀπό ἡμᾶς θά ἔχουν λάβει τό χριστοσφράγισμα τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος, ζήσαντες, ζῶντες καί ζήσοντες ἐπ'ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου»²⁴.

Ἴδού λοιπόν, ἐκλεκτή ὁμήγουρη, ἡ πεμπουσία τοῦ βιώματος αὐτοῦ πού ἡ Ἐκκλησία ἀποκαλεῖ «προσκύνημα», καί ὄχι «τουρισμό», ἔτσι ὅπως διατυπώνεται ἀπό χεῖλη Πατριαρχικά.

Παρενθετικῶς, θά ἦταν ἴσως ἐνδιαφέρον νά ἀναφερθεῖ ὅτι τό θέμα αὐτό, εἶχε συμπεριληφθεῖ στό ἀρχικό πινάκιο θεμάτων τῆς Ἁγίας

²⁴ Βαρθολομαίου Κωνσταντινουπόλεως, Ὁμιλία κατά τόν Ἑσπερινόν ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Ἁγίου Θεοδώρου Μαλακοπῆς (02/07/2005), βλ.<http://www.ec-patr.org/docdisplay>

καί Μεγάλης Συνόδου, πού εἶχε καταστρώσει ἡ Α' Πανορθόδοξος Διάσκεψις τῆς Ρόδου τό 1961. Μόνο πού τότε δέν γινόταν λόγος περί «*θρησκευτικοῦ τουρισμοῦ*», ἀλλά περί «*ἀναπτύξεως τοῦ ἔθους τῶν Ὀρθοδόξων ὁδοιποριῶν πρὸς τὰ ἑκασταχοῦ Ἱερά Προσκυνηήματα*»²⁵.

* * * * *

Ἐνα μνημόνιο τό ὁποῖο εἶχε ὑποβληθεῖ τόν Νοέμβριο τοῦ 2005 στό «Παγκόσμιο Φόρουμ Ἀστικῆς Κοινωνίας» (Global Civil Society Forum), πού τελοῦσε ὑπό τήν αἰγίδα τοῦ προαναφερθέντος ἀρμοδίου φορέως τοῦ ΟΗΕ γιά τήν ἀνάπτυξη, ἀφοῦ πρῶτα ἀναφερόταν στίς προβληματικές πτυχές τοῦ τουρισμοῦ καί τόνιζε τήν ἀνάγκη προαγωγῆς στόν κόσμον ἑνός δικαίου καί ἀειφόρου «οἰκοτουρισμοῦ», προέβαινε, ἐν συνεχείᾳ, στήν ἀπαρίθμηση σειρᾶς ὄλης μέτρων, τά ὁποῖα θά μποροῦσαν νά προσδώσουν ἕνα νέο, πιό «ἀνθρώπινο» κοινωνικό πρόσωπο στόν «τουρισμό μαζῶν», πού ἄρχισε ἐπ' ἐσχάτων νά παίρνει ἀνησυχητικές διαστάσεις, κυρίως στόν λεγόμενο «Τρίτο κόσμον». Μαζί δέ μέ τήν ἔκκληση νά προστατεύονται οἱ «οἰκολογικά εὐαίσθητες περιοχές» τοῦ κόσμου ἀπό ἕνα ἀνεξέλεγκτα ἀναπτυσσόμενο τουρισμό, τό ἐν λόγω μνημόνιο προέτρεπε κυβερνήσεις, δήμους καί τουριστικές ἐπιχειρήσεις, νά καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια πρὸς τρεῖς κυρίως κατευθύνσεις: α) τῆς διαφάνειας στίς τουριστικές ἐπιχειρήσεις, β) τῆς βελτιώσεως τῶν συνθηκῶν ἐργασίας καί τῆς διασφάλισεως τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων τῶν ἐργαζομένων στόν τομέα τοῦ τουρισμοῦ, καί γ) τῆς εὐαισθητοποιήσεως τῶν τουριστῶν ὅσον ἀφορᾷ στήν ἱστορία, τήν πολιτισμική κληρονομιά, τήν ἰδιαιτερότητα καί τήν κοινωνική δομή τοῦ τόπου ἢ τῆς χώρας πού ἐπισκέπτονται ²⁶.

Ἀπό τήν πλευρά του καί ὁ «Οἰκουμενικός Συνασπισμός Τουρισμοῦ» (Ecumenical Coalition on Tourism-ECOT), ἕνας διαχριστιανικός ὀργανισμός πού ἀπό τό 1982 ἐδρεύει στό Hong Kong καί δραστηριοποιεῖται στόν τομέα τῆς καταπολεμήσεως τῶν ἀρνητικῶν πλευρῶν τοῦ τουρισμοῦ (ὅπως ἡ παιδοφιλία, πορνεία, ἐκμετάλλευση τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, ἄνιση κατανομή τῶν εἰσοδημάτων), μέ κάποια ἀναφορά του συνηγοροῦσε καί αὐτός ὑπέρ τῆς εὐαισθητοποιήσεως τῶν περιηγητῶν ὅσον ἀφορᾷ στίς κοινωνικές ἀνισότητες καί τίς ἄθλιες συνθηκῆς ἐργασίας στίς χῶρες πού ἐπισκέπτονται²⁷. Καί, ἀσφαλῶς, προέβαινε στήν ἐνέργεια αὐτή μέ τό σκεπτικό ὅτι, ἐγκλωβισμένοι μέσα στήν πολυτέλεια τοῦ ξενοδοχείου μιᾶς παραδεισένιας ἀκρογιαλιάς τῆς Νοτιοανατολικῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς ἢ ὀρισμένων χωρῶν τῆς Καραϊβικῆς, ὅπου περνοῦν ἀμέριμνα τίς διακοπές

²⁵ Μονογραφηθέντα Πρακτικά τῆς ἐν Ρόδῳ Πανορθόδοξου Διασκέψεως (24 Σεπτεμβρίου-1 Ὀκτωβρίου 1961), ἐν Ὀρθοδοξία, ΛΖ' (1962) σελ.70

²⁶ Background Document on Tourism. EED-Tourism Watch, UNEP/GCSF/5 (01 October 2005) σελ. 8

²⁷ An ECOT declaration on World Tourism Day 2006, στό <http://www.ecotonline.org>

τους, οί τουρίστες σπανίως βλέπουν τήν κόλαση μέσα στήν όποία ό δύσμοιρος αυτόχθων πληθυσμός πασχίζει νά βγάλει τόν έπιούσιον άρτον του.

Άν λοιπόν, σεβαστοί Πατέρες καί φίλοι άκροαταί, διεθνείς οργανισμοί καί παγκόσμια φόρα αισθάνονται σήμερα τήν ανάγκη νά παρέχουν όδηγίες στόν κόσμο γιά ένα κόσμο, δίκαιο, συνάμα δέ καί έπωφελή «*ψυχαγωγικό τουρισμό*», τί είδους «*κώδικα καλής συμπεριφορᾶς*», τί είδους προτροπή, θά μπορούσε νά δώσει ή Έκκλησία, σέ όσους έτοιμάζονται γιά μιά, έντός ή έκτός τής χώρας, «*προσκυνηματική άποδημία*»; Ό λόγος, όχι βέβαια γιά άποδημίες πιστών πού μεταβαίνουν όντως γιά «*προσκύνημα*» ή γιά κάποιο «*τάμα*» σέ ιερούς χώρους, όπως λ.χ. στά Ίεροσόλυμα, στήν Πόλη, στό Σινᾶ, στήν Αίγινα, στήν Τήνο ή τήν Πάρο. Ό λόγος, γιά τίς «*προσφορές-πακέτα*» πού διαφημίζονται μέν ως «*προσκύνημα*», αλλά στήν πραγματικότητα συνιστοῦν «*έκδρομές*» οί όποίες στό πλούσιο καί έλκυστικό πρόγραμμα τους συμπεριλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, καί μιά επίσκεψη σέ κάποιο ξακουστό Μοναστήρι ή σέ ένα ιστορικό χριστιανικό μνημεϊο!

Ό έν λόγω «*κώδιξ καλής συμπεριφορᾶς*» πρέπει πρωτίστως νά βοηθᾶ τόν υπό μηλωτή «*προσκυνητοῦ*» περιφερόμενο σύγχρονο «*τουρίστα*», στό νά συλλαμβάνει τήν βαθύτερη έννοια τοῦ έγχειρηματός του. Στο νά συνειδητοποιεῖ τήν ιερότητα τοῦ χώρου τόν όποιο επισκέπτεται, είτε εἶναι αυτός έν λειτουργία ένοριακός ή μοναστηριακός Ναός, είτε έρειπωμένο χριστιανικό μνημεϊο ή, ακόμη, μουσεϊο. Στο νά έχει συναίσθηση ότι «*ό τόπος έν ᾧ οὔτος έστηκε, γῆ αγία εστίν*» (Έξοδος 3, 5), καθώς έλεγε στόν Μωϋσή ή Θεϊκή φωνή πού εκπέμπονταν από τήν φλεγόμενη καί μή κατακαιομένη Βάτο στό ὄρος Χωρήβ. Νά μήν έχει δηλαδή τήν άνοίκεια συμπεριφορά κάποιου νεοέλληνο «*προσκυνητοῦ*», πού εύρισκόμενος πρό τινος στήν Άγιασοφία, «*τό Παλλάδιο αυτό τοῦ εύλογημένου Γένους τῶν Ρωμηῶν*»²⁸ έπειτα από μιά φευγαλέα επίσκεψη στό Φανάρι, καί άδιαφορῶντας γιά όσα λέγονταν περί τής σημασίας γιά τήν Όρθοδοξία καί τόν έλληνισμό τοῦ Ίεροῦ αὐτοῦ προσκυνηματος (κί'ας εἶναι σήμερα μουσεϊο), άδημονούσε, ζητῶντας επίμονα από τόν ξεναγό νά συντομεύει, προκειμένου όπως τό «*γκρούπ*» του προλάβει τήν Κλειστή Άγορά, τό περιώνυμο «*Τσαρσί*» τής Πόλης, προτοῦ σχολάσει!!

Ό προσκυνητής δέν μεταβαίνει σέ «*Προσκύνημα*» γιά άναψυχή. Οὔτε καί γιά νά θαυμάσει **μόνο** ξακουστά αρχιτεκτονικά ή άγιογραφικά άριστουργήματα, πού δημιούργησαν κάποτε δεξιοτέχναι μαστόροι. Οὔτε δέ μεταβαίνει μέ τήν νοοτροπία τοῦ «*ἦλθον, εἶδον, ἀπῆλθον*»! Όπως

²⁸ Αρχιμ. Δοσιθέου, μν. έργ. σελ. 4

παρατηρεῖ εὐστοχα ὁ Ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας Τατάρνης, Ἀρχιμανδρίτης Δοσίθεος, ὁ προσκυνητῆς μεταβαίνει σ' ἓνα χῶρο Ἱερό γιὰ νά προσκυνῆσει, νά ἀγιαθεῖ, νά ἰαθεῖ, νά ὠφεληθεῖ πνευματικά...νά συγκεντρωθεῖ, νά συζητήσῃ, νά χωνέψῃ αὐτά πού εἶδε καί ἄκουσε, κυρίως δέ γιὰ νά μετάσχει στήν λειτουργική ζωὴ μιᾶς Ἱερᾶς Μονῆς²⁹, ἢ μιᾶς Ἑνορίας. Μεταβαίνει ὁ προσκυνητῆς σ' ἓνα τόπο προκειμένου ὅπως βρεθεῖ σέ «κοινωνία» μέ τούς ἀνθρώπους τοῦ τόπου αὐτοῦ, τούς πιστούς πού εἶναι ἢ τοπική ἔκφραση τῆς «Μιᾶς» Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, καί οἱ ὅποιοι μαζί μέ μᾶς καί μαζί μέ τούς ἀνά τήν οἰκουμένη λοιπούς ὀρθοδόξους, ἀποτελοῦν τό Σῶμα Χριστοῦ καί εἶναι «μέλη ἐκ μέρους» (Α' Κορ. 12,27). Καί θά προσέθετα, πῶς μεταβαίνει ὁ προσκυνητῆς σ' ἓνα τόπο γιὰ νά ἐνδιαφερθεῖ καί γιὰ τήν τύχη αὐτῶν πού συνιστοῦν τήν τοπική ἐκκλησιαστική κοινωνία. Ὡς ἐκ τούτου, δέν ἔχει νόημα, νομίζω, νά ἐπισκεφθεῖ κανεῖς, ντόπιος ἢ ξένος, ἓνα ἱστορικό Ναό ἢ μιᾶ Μονή κάποιου συρρικνωμένου ἀκριτικοῦ χωριοῦ τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου ἢ τῆς κατεχόμενης Κύπρου, χωρίς νά διερωτηθεῖ γιατί ἐρήμωσε ὁ τόπος καί πῶς ζοῦν σήμερα οἱ ἐναπομείναντες, γηραιοί κυρίως, κάτοικοί του. Οὔτε ἀρκεῖ νά μεταβῆ κάποιος στήν Πόλη γιὰ ἐπίσκεψη στό Φανάρι, στήν Χάλκη, τήν Ἀγιασοφιά ἢ τήν Μονή τῆς Χώρας, (ἐννοεῖται δέ καί στήν «Κλειστή ἀγορά» καί σέ κάποια ταβέρνα τοῦ Βοσπόρου!), χωρίς νά προβληματισθεῖ γιὰ τήν τύχη τοῦ Πατριαρχείου καί τῆς Πολίτικης Ρωμησοῦνης. Ὅπως δέν ἔχει νόημα νά ἐπισκεφθεῖ κανεῖς «προσκυνηματικά» τά Ἅγια χῶματα τῆς Παλαιστίνης, τήν Βηθλεέμ, τήν Ναζαρέτ, τό Θαβῶρ, τόν Ἰορδάνη καί τά Ἱεροσόλυμα, (διακατεχόμενος ἴσως καί ἀπό κάποιο φόβο, μπάς καί σέ λίγο «ἐξαραβισθεῖ» τό ἐκεῖσε Ἑλληνορθόδοξο Πατριαρχεῖο), χωρίς ταυτόχρονα νά διερωτηθεῖ γιὰ τά αἴτια ἐκεῖνα πού προκάλεσαν τήν συρρίκνωση τοῦ ὀρθοδόξου καί γενικά τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἁγίας Πόλεως τά τελευταῖα σαράντα χρόνια, καί χωρίς νά ἐνδιαφερθεῖ γιὰ τήν μοῖρα καί τίς συνθήκες διαβίωσης στήν ὑπό κατοχή πατρώα τους γῆ, τῶν ἐναπομεινάντων λίγων αὐτοχθόνων πιστῶν, πού ἀποτελοῦν τόν κορμό τῆς Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας, τουτέστι τῶν Παλαιστινίων Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν.

Ἄλλο πρᾶγμα λοιπόν, σεβασμία καί ἐκλεκτή ὁμήγουρης, ἢ «Προσκυνηματική ἀποδημία», καί ἕτερον ὁ «Θρησκευτικός τουρισμός». Καί στήν συνειδητοποίηση ἐκ μέρους τῶν ἀποδημούντων τῆς οὐσιώδους διαφορᾶς πού ὑπάρχει μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν μορφῶν τοῦ «ἀποδημεῖν», πρέπει νά συμβάλλουν ἀποτελεσματικά τόσο οἱ διοργανωταί παρομοίων «ἐξορμήσεων», (Μητροπόλεις, Ἑνορίες, Σύλλογοι, Ταξιδιωτικά γραφεῖα), ὅσο καί οἱ Ἱερεῖς Μονές καί Ἑνορίες πού φιλοξενοῦν ἄτομα ἢ ὁμάδες

²⁹ Αὐτόθι, σελ. 30 καί 62

προσκυνητῶν. Χωρίς τήν βασική αὐτή ποιμαντική μέριμνα καί προϋπόθεση, τό «προσκύνημα» καταντᾶ νά εἶναι, ἀπλῶς, περιήγηση.

Δρ Γεώργιος Τσέτσης
Μ. Πρωτοπρεσβύτερος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου